

Prasa lat 1811 – 1939 znajdująca się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach jako pomoc w badaniach genealogicznych (wybrane przykłady)

Słowo *genealogia*¹ to połączenie dwóch słów: genus czyli ród, rodzina i logos – nauka. Genealogia jest nauką badającą stosunki pokrewieństwa i powinowactwa między ludźmi oraz określającą daty ich narodzin, ślubów i zgonów.

W odniesieniu do dziejów ojczystych, stanowiących o dziedzictwie narodowym i kulturze, możemy mówić o *genealogii naukowej*². Poszukiwania dotyczące dziejów tzw. „małych ojczyzn”, z których się wywodzimy, gdzie żyli i pracowali nasi przodkowie, noszą nazwę *genealogii amatorskiej*³.

Zainteresowanie genealogią ma różne aspekty, np. fascynacja zewnętrzną formą tablic genealogicznych, przenikaniem się różnych rodzin, lecz częściej wynika ono z satysfakcji, jaką daje odkrywanie, własnych korzeni, tym bardziej, że samodzielne.

Pierwszym krokiem w badaniach genealogicznych jest zebranie i uporządkowanie tego, co sami wiemy o sobie, rodzicach oraz dalszych przodkach i krewnych. Podstawą są tu różnego rodzaju dokumenty, niejednokrotnie zachowane w naszych rodzinnych szufladach takie jak:

- **akta stanu cywilnego** – akty urodzenia, chrztu, małżeństwa, zgonów,
- **zapiski rodzinne** – pamiętniki, kalendarze z notatkami, kroniki rodzinne,
- **dokumenty szkolne** – świadectwa szkolne i uniwersyteckie, legitymacje, dyplomy,
- **dokumenty zawodowe** – Dyplomy rzemieślnicze, świadectwa pracy, referencje, księgi rachunkowe, druki reklamowe firm,
- **dokumenty własnościowe** – księgi meldunkowe nieruchomości, wyciągi z hipotek, akta zakupu i sprzedaży nieruchomości, zakładów, fabryk, plany nieruchomości, dowody posiadanych akcji i obligacji,
- **dokumenty wojskowe** – poświadczenia służby wojskowej – patenty, mianowania, książeczki wojskowe, poświadczenia nadania orderów,
- **fotografie** – stare zdjęcia, dagerotypy itp.

oraz

- **prasa** – w której między innymi odnaleźć możemy: nekrologi, ogłoszenia, reklamy czy artykuły często dotyczące członków rodziny.⁴

Prasa⁵, czyli wydawnictwa periodyczne takie jak: dzienniki, gazety czy czasopisma zawierające informacje o różnego rodzaju wydarzeniach społecznych, politycznych, gospodarczych, kulturalnych czy naukowych są skarbnicą informacji o historii rodziny.

Informacje te, to przede wszystkim, daty urodzenia, zawarcia małżeństwa i zgonu, lecz jeśli przodkowie byli właścicielami jakiejś firmy, mogą to być wówczas reklamy czy informacje o ich działalności w regionie. Podobnie w wypadku właścicieli nieruchomości informacji o ich statusie społecznym dostarczają zapisy prawne, drukowane w różnego rodzaju publikatorach urzędowych.

¹ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, s. 9.

² R. T. Prinke, *Poradnik genealoga amatora*, Warszawa 1992, s. 10-11.

³ Tamże, s. 11, 13.

⁴ Tamże, s. 72-74.

⁵ Prasa to określenie dzienników, czasopism i „środków masowego przekazywania powstałych w wyniku postępu technicznego” o charakterze informacyjnym, wydawanych periodycznie, nie rzadziej niż raz do roku, wyróżniających się stałym tytułem i kolejnym numerem [https://pl.wikipedia.org/wiki/Prasa_\(media\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Prasa_(media)), J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1998.

O uczestnictwie w kształtowaniu historii Małej Ojczyzny informują również ogłoszenia towarzyskie, wzmianki o wydarzeniach związanych z działalnością stowarzyszeń, szkół czy jednostek wojskowych danego regionu.

O życiu codziennym mówią nawet cenniki towarów konsumpcyjnych, które pozwalają stwierdzić jak to życie wyglądało.

W zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach, liczącym na dzień 31 XII 2015 r. **4 397** zespołów archiwalnych, składających się z **980 708** jednostek i **8 275,16** metrów bieżących, z czego zasób Oddziału Zamiejscowego w Sandomierzu stanowiły 1137 zespoły archiwalne (186746 j.a. – 1480,75 mb.).

Oprócz wyżej wymienionych typowych dokumentów genealogicznych, można również poszukiwać i tych często unikatowych materiałów archiwalnych, jakimi są dzienniki, gazety czy czasopisma. Miejscem ich przechowywania jest zarówno zasób archiwalny, jak i zbiór biblioteki Archiwum Państwowego w Kielcach.⁶

Wydawnictwa periodyczne lat 1811–1939 znajdujemy praktycznie we wszystkich zespołach i zbiorach archiwalnych. Są to gazety, a także wycinki z gazet, zarówno tych regionalnych, jak też o szerszym zasięgu.

Na terenie samej Kielecczyny począwszy od 1811 r., tj. od momentu ukazania się pierwszego tytułu, którym był Dziennik Departamentowy Radomski, do 1939 r. ukazało się ponad 300 tytułów prasowych⁷.

Wśród tych odnoszących się bezpośrednio do naszego regionu wymienić należy:

Prasa XIX wieku

Monitory i dzienniki urzędowe

Tego rodzaju materiał badawczy zachowany w Archiwum kieleckim stanowi Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego nr 3, 5-51⁸ z 1819 r. W zasobie archiwalnym zachowały się także trzy egzemplarze tego wydawnictwa z lat późniejszych: Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego w Kielcach nr 45 z 1823 roku⁹ i Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego nr 3 i 5 z 1831 r.¹⁰

W Dzienniku Urzędowym pochodzącym z 1819 r. znaleźć można różnego rodzaju obwieszczenia licytacyjne przynoszące informacje o stanie majątkowym obywateli, doniesienia o zbiegłych przestępcach, złodziejach, a także poborowych, którzy pragnęli uniknąć wcielenia do wojska. W tych wypadkach najciekawszymi są dokładne rysopisy poszukiwanych osób.

„Franciszka [...] lat ok. 26, wzrostu niskiego, twarzy okrągłej, ospowatej, patrzy zezem, nosa miernego, włosów rudych, czoła niskiego, w czasie ucieczki była ubrana w kaftanie białym sukiennym, kożuchem podszytym, na głowie miała chustkę, w spódnicy białej sukiennej, w pończochach wełnianych białych, trzewikach na korkach”¹¹,

Józef [...] z gminy Rabsztyn, lat 24 liczący, wzrostu 5 stóp, cali 9, twarzy okrągłej, oczu ciemnych, nosa miernego, włosów czarnych, czoła wysokiego.”¹²

⁶ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej APK), zespół Archiwum Państwowe w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze za 2015 r., registratura APK.

⁷ M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, Prasa Kielecczyny w latach 1811-1989, T. I 1811-1945, Kielce 1995.

⁸ *Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego*, nr 3, 5-51 z 1819 r., Biblioteka Archiwum Państwowego w Kielcach (dalej Biblioteka APK), sygn. 1.

⁹ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 274.

¹⁰ Tamże, sygn. 275.

¹¹ *Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego*, Biblioteka APK, sygn. 1, *Dziennik nr 15 z 11 kwietnia 1819 r.*, s. 1164.

¹² Tamże, *Dziennik nr 11 z 14 marca 1819 r.*, s. 1127.

Ciekawym wydaje się również ogłoszenie o zbiegłym uczniu o treści: „*Emeryk [...] w roku 1817 ze szkół lubelskich zbiegły, teraz przez matkę celem odebrania spadłej na niego sukcesji jest poszukiwany. Zaleca przeto Komisja Wojewódzka wójtom i burmistrzom, by go wysłedzić i do Komisji Wojewódzkiej, celem dalszego odestania do Lublina, odestać się starali. Gdziekolwiek by mógł być wysłedzony, należy mu wystawić nieprzyzwoite obejście się względem matki, która przez rząd śledzić go jest zmuszoną i jego własny interes, aby do niej powrócił.*”¹³ Do tej informacji załączony jest rysopis: *twarzy ciągłej, oczu jasno siwych, włosów ciemno blond, wzrostu słusznego, bez żadnego znamienia*”

Równie szczegółowo sporządzone są, opublikowane w Dzienniku: wykazy zajętych ruchomości i nieruchomości np.: wykaz zajętego bydła i innych ruchomości w dworze w Piotrkowicach,¹⁴ przypadki rabunku wyposażenia kościelnego,¹⁵ czy mienia należącego do mieszkańców, zarówno Kielc, jak i okolicznych miejscowości.¹⁶

Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego nr 2-52 z 1825 r.¹⁷ jego kontynuacja: Dziennik Urzędowy Guberni Sandomierskiej nr 35, 45, 52 z 1842 r.¹⁸, to wydawnictwo z lat 1837-1844 zawierające akty normatywne obowiązujące w guberni sandomierskiej oraz ich interpretację.

Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego jest publikatorem podobnym, jak wspomniany wyżej, Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. I ten publikator zawiera dane dotyczące zbiegłych, z różnych przyczyn, osób z przytoczonymi obszernymi rysopisami¹⁹. Odnotowywane tu były również zawiadomienia o licytacjach²⁰ i przetargach²¹, informacje o odszkodowaniach za straty powstałe w wyniku pożarów wraz z rejestrami poniesionych strat itp.

Dziennik Urzędowy Guberni Kieleckiej (*kontynuacja Dziennika Urzędowego Guberni Krakowskiej*) nr 1-52²² z 1843 r. to rocznik wydawnictwa wychodzącego w latach 1841-1844 i zawierającego akty normatywne guberni kieleckiej oraz ich omówienia.

Biblioteka Archiwum Państwowego w Kielcach dysponuje również wolumenami **Dziennika Urzędowego Guberni Radomskiej** nr 18 z 1845 r., 7 z 1851 r.²³ oraz **Dziennika Gubernialnego Radomskiego** oraz nr 17-19 z 1866 r.²⁴, nr 47 z 1867 i nr 40 z 1868 r.²⁵

Dzienniki te zajęły miejsce wcześniejszych Dzienników Urzędowych Guberni Sandomierskiej i Kieleckiej, a potem same zostały zastąpione przez Wiadomości Gubernialne Guberni Radomskiej.

Znaleźć tam przykładowo można informacje dotyczące ruchu służbowego urzędników, powiadomienia o licytacjach i przetargach czy prowadzonych postępowaniach spadkowych oraz zawiadomienia o poszukiwanych spisowych i zbiegłych przestępcach.

Jednym z ciekawszych zawiadomień jest to Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z 1866 r. o planowanej w Warszawie, na jesieni, wystawie kwiatów, owoców i roślin²⁶. Informacje o laureatach takich przedsięwzięć również znajdowały miejsce w tego rodzaju publikatorach.

¹³ Tamże, *Dziennik nr 13 z 28 marca 1819 r.*, s. 1143.

¹⁴ Tamże, *Dziennik nr 7 z 14 lutego 1819 r.*, s. 1077-1078.

¹⁵ Tamże, *Dziennik nr 46 z 14 listopada 1819 r.*, s. 1509.

¹⁶ Tamże, *Dziennik nr 21 z 23 maja 1819 r.*, s. 1248, *Dziennik nr 39 z 26 września 1819 r.*, s. 1427-1428, *Dziennik nr 44 z 31 października 1819 r.*, s. 1485.

¹⁷ *Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego, nr 2-52 z 1825 r.*, Biblioteka APK, sygn. 110.

¹⁸ *Dziennik Urzędowy Guberni Sandomierskiej nr 35, 45, 52 z 1842 r.*, Biblioteka APK, sygn. 8002.

¹⁹ *Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego nr 5 z 30 stycznia 1825 r.*, Biblioteka APK, sygn. 110, s. 52-56.

²⁰ Tamże, *Dziennik nr 38 z 19 września 1825 r.*, s. 482-483.

²¹ Tamże, *Dziennik nr 24 z 12 czerwca 1825 r.*, s. 301-302.

²² *Dziennik Urzędowy Guberni Kieleckiej nr 1-52 z 1843 r.*, Biblioteka APK, sygn. 13177.

²³ *Dziennik Urzędowy Guberni Radomskiej nr 18 z 1845 r. i 7 z 1851 r.*, Biblioteka APK, sygn. 8003.

²⁴ *Dziennik Urzędowy Guberni Radomskiej, nr 17-19 z 1866 r.*, Biblioteka APK, sygn. 11190.

²⁵ *Dziennik Urzędowy Guberni Radomskiej nr 47 z 1867 r.*, Biblioteka APK, sygn. 724, *Dziennik Urzędowy Guberni Radomskiej nr 40 z 1868 r.*, Biblioteka APK, sygn. 723.

²⁶ *Dziennik Urzędowy Guberni Radomskiej*, Biblioteka APK, sygn. 11190, s. 297-298.

Inne to np. obwieszczenie opublikowane po powzięciu wiadomości od wójta gminy Gnojno o tym iż „*Luniewski Kazimierz, syn Wiktora, właściciela dóbr Gnojno, stały mieszkaniec tejże gminy, ożeniwszy się w Galicji Austriackiej i nabywszy tam majątek, pragnie na zawsze tam osiąść, a zupełnie z Królestwa Polskiego wysiedlić się. Przeto Wójt Gminy podaje do powszechnej wiadomości, z tem nadmienieniem że jeśli w ciągu 6 tygodni, pretensyj swych nieobjawią pomieniony Kazimierz Luniewski po udział paszportu emigracyjnego przedstawionym będzie.*”²⁷

W ramach Kieleckich Gubernialnych Wiadomości²⁸ znajdujących się w ramach zespołu archiwalnego Kielecka Drukarnia Gubernialna²⁹, jak również w zbiorze bibliotecznym, a także, jako rozproszonych załączników do dokumentacji zachowanej w ramach zespołów archiwalnych takich, jak np. Rząd Gubernialny Kielecki, Zarząd Powiatowy Kielecki Kancelaria Gubernatora Kieleckiego odnajdujemy także zawiadomienia o przetargach, licytacjach, spadkach, zagubionych dokumentach, ruchu służbowym urzędników, czy na przykład o osobach, które otrzymały odznaczenia Św. Włodzimierza i Św. Anny.³⁰

Wydawnictwa ciągle urzędowe

Wśród tego rodzaju wydawnictw znajdujemy przechowywane w zbiorach biblioteki archiwalnej Obzory Kieleckiej Guberni³¹ oraz Pamiatnaje Kniżki Kieleckiej Guberni³² wydawane jako roczniki przez Rząd Gubernialny w latach 1870-1914.

Zachowane Obzory Kieleckiej Guberni³³ pochodzą z lat 1882, 1885-1888, 1892, 1896, 1899, 1900-1901, 1904, 1906-1911, 1913, zaś Pamiatnaje Kniżki Kieleckiej Guberni z lat 1877, 1884-1886, 1888-1889, 1891-1892, 1894-1896, 1899-1900, 1903-1904, 1906-1909, 1911-1913.³⁴

O ile dane zawarte w ww. „Obzorach” przynoszą głównie gros danych statystycznych, istotniejszych już przy badaniach ogólnych, to nazwiska poszukiwanych przez nas przodków, piastujących różne stanowiska, zarówno w urzędach państwowych, jak i samorządowych, a nawet pełniących funkcje duchowne można z łatwością odnaleźć w „Pamiatnych Kniżkach”.

²⁷ Tamże, *Dziennik nr 18 z 23 kwietnia/5 maja 1866 r.*, Biblioteka APK, sygn. 11190, Tamże, *Dziennik nr 17 z 16/28 kwietnia 1866 r.*, s. 318.

²⁸ *Kieleckie Gubernialne Wiadomości* - tygodnik wydawany przez Rząd Gubernialny w latach 1867-1915.

²⁹ Drukarnia Gubernialna Kielecka powstała na mocy ustawy z dn. 19/31 grudnia 1866 r. i do 1915 roku pozostawała pod zarządem wice gubernatora kieleckiego, do którego należało ocenianie dawanych do druku urzędowych i nieurzędowych artykułów drukowanych w *Dzienniku Gubernialnym*, jak również wydawanie pozwoleń na druk, ogłoszeń co do poszukiwanych osób i majątków. W zespole tym zachowały się między innymi korespondencja: zarówno prywatna, jak i służbowa, w sprawach ogłoszeń w dzienniku urzędowym oraz teksty ogłoszeń urzędowych i prywatnych.

³⁰ *Kieleckie Wiadomości Gubernialne nr 7 z 18 lutego 1889 r.*, Biblioteka APK sygn. 11005, s. 27-28 p 11004 1872, 11003 1876.

³¹ „*Obzory*” to wydawnictwa obejmujące dane dotyczące spraw administracyjnych, wojskowo - policyjnych, służby zdrowia, zaludnienia i ruchu ludności, przemysłu i handlu stanowiły zestawienie danych statystycznych i służyły jako aneksy do sprawozdań składanych przez ministrów i gubernatorów carowi.

³² „*Pamiatnaje Kniżki*” były urzędowymi wydawnictwami informacyjnymi. W okresie najpełniejszego rozwoju wydawnictwa dane zgromadzone były w czterech działach: kalendarz adresowy (wykaz wszystkich rządowych instytucji gubernialnych, powiatowych oraz społecznych z ich składem osobowym), przewodnik administracyjny (informacje dotyczące podziału administracyjnego guberni, informacje o instytucjach pocztowych i telegrafach, drogach i szlakach komunikacyjnych na obszarze guberni, zakładach przemysłowych i handlowych, szpitalach i aptekach, szkołach, muzeach i bibliotekach, księgarniach i drukarniach, czasopismach prenumerowanych i wydawanych w guberni, spisy miejscowości, spisy właścicieli ziemskich itd.), przegląd statystyczny (tablice statystyczne z danymi dotyczącymi liczby ludności, własności ziemi, rolnictwa, dane z zakresu statystyki sądowej, lekarskiej, przemysłowo-fabrycznej, oświaty, pożarów, przychodów i rozchodów), zbiór naukowo-krajoznawczy (materiały źródłowe, opisowe, naukowo-badawcze, archeograficzne i bibliograficzne) dzięki czemu „*Pamiatnyje kniżki*” mają wartość i znaczenie jako źródło do badań historycznych (w tym genealogicznych i biograficznych) a także geograficznych, demograficznych, etnograficznych, krajoznawczych.

³³ Biblioteka APK, sygn. 597, 658, 11056-11074, Obzory Kieleckiej Guberni stanowią również integralne części jednostek archiwalnych zespołów z tego okresu – APK, Zarząd Powiatowy Kielecki. [Wiadomości statystyczne dotyczące gmin powiatu kieleckiego], sygn. 387. Do jednostki tej załączono: Obzor Kieleckiej Guberni za 1888 r.

³⁴ Biblioteka APK, sygn. 11076-11101, 14816-14820.

Prasa ogólnoinformacyjna

Ten gatunek wydawnictw gromadzi wiele rozmaitych tytułów. Wśród nich wymienić należy przez wszystkich:

Gazetę Kielecką³⁵ wydawnictwo ukazujące się od 1870 do 1939 r. w Kielcach. Zbiór poszczególnych numerów tego czasopisma w liczbie 72 sztuk powstałych w końcu XIX w. znajduje się w zbiorach biblioteki archiwalnej.

Natomiast w osobnym zespole archiwalnym noszącym nazwę „Gazeta Kielecka” zgromadzona została dokumentacja z lat 1886-1889 składająca się z korespondencji, wpływającej do redakcji tego pisma, a mianowicie ogłoszeń i reklam oraz rękopisów utworów literackich nadesłanych z prośbą o publikację³⁶.

„W mieście Miechowie w domu W. Kulczyckiej są na składzie do sprzedania deski sosnowe różnej grubości, bale, krokwy, łaty rżnięte, dębowy materiał na rozmaity użytek, wapno, gips, trzcina na sufity itp. materiały budowlane.”³⁷

Gazeta Kielecka końca XIX wieku dostarczała swym czytelnikom „wiadomości miejscowych i z okolicy”, zmodyfikowanych od 1880 r. na wiadomości o charakterze urzędowym i bieżącym. Wśród nich znalazły się wzmianki o urodzeniach i zgonach oraz liczbie ludności, a także o różnego rodzaju nagłych wypadkach jak np.: klęski żywiołowe i pojedyncze pożary czy powódzie, napady, kradzieże itp.

W Gazecie odnotowywano także mniej tragiczne wiadomości, jak informacje o działaniu szkół, występach artystycznych uczniów i ich promocjach do wyższych klas, informacje o planowanych występach artystycznych, obwieszczenia o zatwierdzaniu dozorów kościelnych, desygnowaniu kandydatów na urzędy, tabele cen towarów żywnościowych czy różnego charakteru licytacje ogłaszane przez Rząd Gubernialny Kielecki.

Najciekawszymi dla genealogii wydają się być także ogłoszenia, anonse czy ciekawe również pod względem wizualnym reklamy.

Oto niektóre ich przykłady:

„W Busku, podobnie jak lat poprzednich otwarty został zakład fotograficzny pod firmą B. Wilkoszewski, o czym ma honor zawiadomić gości kąpielowych i okolicznych obywateli. Niezależnie od tego zakład pod tąż firmą otwarty w Kielcach codziennie przy ul Dużej.”³⁸

„Sklep gospodyń wiejskich świeżo otwarty w Kielcach przy ul. Pocztowej zaopatrzony jest w wszelkie artykuły spiżarniane, a umiarkowanymi cenami i dobrocią produktów starać się będzie pozyskać względy szanownej publiczności. Nadto śmiem prosić Szanowne Panie w okolicach Kielc zamieszkałe o łaskawe dostarczanie do sklepu produktów jak: masła, serów, konfitur, włoszczyzny, drobiu, zwierzyny, wędlin, gdzie dostawione przedmioty za gotówkę nabywane będą Jasińska.”³⁹

„Restaurator Resursy Kieleckiej donieść ma zaszczyt, że od dnia dzisiejszego można dostać u niego flaków garnuszkowych z pulpetami co czwartek od godz. 10 z rana – a wieczorem pieczeni wołowej z rożna i innych potraw. I. Brzeziński⁴⁰

Echa Kieleckie⁴¹ to tygodnik poświęcony sprawom politycznym, społecznym, ekonomicznym i literaturze wydawany w Kielcach w latach 1906-1907. Przykłady tego czasopisma pod posta-

³⁵ Są to egzemplarze: 20, 21, 23, 88, 90, 92 z 1872 r., 11, 13, 14, 38 z 1873 r., 56 z 1874 r., 89, 90, 94 z 1875 r., 1, 2, 3, 19, 20, 21, 32, 33, 34 z 1876 r., 10, 11 z 1877 r., 74 z 1878 r., 22, 23, 24, 57, 58, 59, 89, 90, 91 z 1879 r., 2, 9, 10, 11, 68, 69, 70, 88, 89, 90 z 1880 r., 7, 33, 34, 53, 54, 56 z 1881 r., 102 z 1882 r., 20, 21, 23, 58, 59, 60, 81, 82, 83 z 1883 r., 31, 32 z 1884 r., 11, 15, 16 z 1886 r., 49, 52, 54, 60, 62, 65 z 1890 r. i 7 z 1900 r.

³⁶ Zespół archiwalny „Gazeta Kielecka” gromadzi materiały z lat 1886-1889.

³⁷ APK, Gazeta Kielecka, sygn. 3, s. 33.

³⁸ Biblioteka APK, Gazeta Kielecka, nr 54 z 28 czerwca/10 lipca 1881 r., s. 4.

³⁹ Tamże, Gazeta Kielecka, nr 90 z 31 października/12 listopada 1879 r., s. 4.

⁴⁰ Tamże, Gazeta Kielecka, nr 92 z 8/20 listopada 1872 r., s. 4.

⁴¹ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 292 i 293.

cią numerów 9, 10, 11 z 1906 r. oraz numerów 1-3, 5, 7, 10, 12, 13, 26, 27, 30, 36, 40, 41, 49-58, 60, 61 z 1907 r. znajdują się w zespole archiwalnym Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc.

W ww. numerach zachowały się informacje o uroczystościach, rautach, występach teatralnych, zebraniach różnych stowarzyszeń, zarówno w Kielcach, jak i okolicy, ale też przykłady występów dokonywanych przez włamywaczy i przestępców⁴².

W dziale „Korespondencja” redaktorzy publikowali wzmianki o najistotniejszych i najciekawszych wydarzeniach, jakie miały miejsce w Kielcach, Chęcinach, Busku, Suchedniowie, Częstochowie, Dąbrowie Górniczej, Pilicy, Sosnowcu itp.

W Gazecie było też miejsce na ogłoszenia drobne dotyczące głównie poszukiwania pracy oraz reklamy, z których najczęściej powtarzającą się była „*The Kempisty and Kasprzycki Company*” reklama firmy sprzedającej „oryginalne amerykańskie maszyny do szycia.” Główna siedziba tej firmy znajdowała się w Warszawie przy ul. Marszałkowskiej 127, natomiast kielecka filia tej firmy mieściła się przy ul. Dużej 15.⁴³

Ojczyzna pismo katolickie i narodowe, społeczne, literackie i polityczne⁴⁴ wydawane w Kielcach w 1914 r. W Zbiorze Edmunda Massalskiego odnajdujemy cztery numery (2, 3, 4, 5) tego czasopisma.

Pismo to zdominowane było przez wydarzenia wojenne i zawierało również wiele informacji dotyczących życia codziennego mieszkańców Kielc.

Odnotowano w nim między innymi wzmiankę o wstąpieniu do Legionów orkiestry straży pożarnej z Kielc, sprawozdania z działalności Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, informacje o cenach produktów żywnościowych, a także o sprzedaży pocztówek patriotycznych wydawanych przez Salon Malarzy Polskich w Krakowie⁴⁵.

Inne to: informacje o wstąpieniu w szeregi Legionów Jana Pytlewskiego, Edwarda Jackowskiego, Stanisława Kułakowskiego urzędników Magistratu kieleckiego, czy składce na Legiony Polskie z nazwiskami Kielczan i wysokością datków, odnotowane w nr 4 z 2 września 1914 r.⁴⁶

Kolejny przykład to: **Ziemia Kielecka czasopismo polityczno-społeczne i literackie** wydawane w Kielcach w latach 1915-1917.

Zachowane egzemplarze to numery 1-4, 9 z 1915 r.,⁴⁷ 1, 12, 13, 35 z 1916 r.⁴⁸ oraz numer 10 z 1917 r.⁴⁹ Czasopismo to zawierało dział zatytułowany „z Ziemi Kieleckiej” przedstawiający ogólną sytuację miasta i jego mieszkańców.

W poszczególnych numerach **Ziemi Kieleckiej** odnotowano także wzmianki o życiu codziennym miejscowości takich jak: Bodzentyn czy Piekoszów.

Ciekawostką w wypadku tego pisma może być tekst drukowany w numerze 1 z 1 stycznia 1916 r.: „*Zasłały serdeczne życzenia noworoczne mieszkankom i mieszkańcom Kielc*” *Legioniści 4 batalionu uzupełniającego I Kompanii: Marian Frejdllich, Józef Wawrzosz, Janusz Wrzesiński, Tomasz Pietrzykiewicz, Leon Dymiński, Nikodem Rybicki.*⁵⁰

Znajdujemy tu także wzmiankę podaną do publicznej wiadomości o tym, że w Pińczowie odbyła się msza żałobna za Witolda Wagnera, artystę dramatycznego i legionistę, który zmarł

⁴² „W zeszłym tygodniu w nocy z czwartku na piątek niewykryci sprawcy wylamawszy kraty okienne dostali się do składu sukna i kortów Sz. Balickiego na ulicy Dużej w domu Mozdżeńskiego i skradli różnego towaru na sumę około 800 rubli”, APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 292, „*Echa Kieleckie*, nr 9 z 8 grudnia 1906 r., s. 8.

⁴³ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 292, „*Echa Kieleckie*, nr 9 z 8 grudnia 1906, s. 12.

⁴⁴ Tamże, sygn. 295.

⁴⁵ Tamże, sygn. 295, *Ojczyzna* nr 2 z 26 sierpnia 1914 r., s. 3-4.

⁴⁶ Tamże, sygn. 295, *Ojczyzna*, nr 4 z 2 września 1914 r., s. 10.

⁴⁷ Tamże, sygn. 297.

⁴⁸ Tamże, sygn. 298.

⁴⁹ Tamże, sygn. 299, nr 111 z 1917 r. znajduje się w Zbiorze Lucyny Kozłowskiej, sygn. 1.

⁵⁰ Tamże, sygn. 298, *Ziemia Kielecka* nr 1 z 1 stycznia 1916 r., s. 2.

w szpitalu wojskowym w Jabłonkowie na Śląsku⁵¹, oraz relację z uroczystych obchodów 2 rocznicy wkroczenia Legionów J. Piłsudskiego na teren Królestwa, jakie miały miejsce na Ziemi Miechowskiej z udziałem mieszkańców.⁵²

Przykładem prasy określanej jako legionowa jest w tym wypadku **Dziennik Urzędowy Komisariatu Wojsk Polskich w Kielcach**.⁵³

Przynosiła ona dane o przebiegu działań wojennych, wydarzeniach o charakterze politycznym, a także o tym co w tym trudnym czasie wydarzyło się zarówno w mieście, jak i na polach bitew Ziemi Kieleckiej.

Prasę o charakterze religijnym reprezentuje natomiast **Kronika Diecezji Sandomierskiej**, miesięcznik poświęcony sprawom religijnym, naukowym i społecznym. W zachowanych numerach: 9-12 z 1917 r.⁵⁴ i 4-10 z 1918 r.⁵⁵ odnotowane zostały między innymi relacje z wizyt pasterskich, zmiany w obsadach poszczególnych parafii oraz nekrologi.

Prasa II Rzeczypospolitej

Powstałe w 1918 nowe, niepodległe Państwo Polskie umożliwiło rozwój czasopiśmiennictwa wychodzącego już w nowej rzeczywistości. Dzienniki, tygodniki, kwartalniki itp. odzwierciedlały różnorodność poglądów politycznych oraz zainteresowań społeczeństwa.

W związku z tym do rąk mieszkańców Kielecczyny trafiały między innymi egzemplarze prasy z kręgów Narodowej Demokracji jak np.:

Ojczyzna. Tygodnik oświatowo-społeczny dla wszystkich wydawany w Kielcach będący organem Związku Ludowo-Narodowego. Zachowane egzemplarze wspomnianego tygodnika to nr 2 z 1918 r., nr 41 z 1921 r., oraz nr 13, 14, 21 z 1922 r.⁵⁶

Informacji i szczególnych osiągnięciach rolników dostarcza relacja z pokazu bydła i nasion, jaki miał miejsce 10 września 1921 r. w Kazimierzy Wielkiej. Notka zamieszczona w ww. piśmie jest opatrzona również w nazwiska zwycięzców tego pokazu⁵⁷.

Ponadto w czasopiśmie *Ojczyzna* znajdujemy też relacje z zebrań i odczytów wygłaszanych w Olkusz, Skale czy Starym Korczynie oraz oczywiście ogłoszenia, w szczególności o zagubieniach lub kradzieżach dokumentów oraz reklamy.

Inne przykłady prasy reprezentujące poglądy polityczne tego obozu politycznego wychodzące na Ziemi Kieleckiej to np.: *Słowo Kieleckie*, *Tydzień Kielecki*, *Gazeta Niedzielną* wydawana na terenie Skarżyska Kamiennej lub *ABC Radomsko Kieleckie*, *Głos Radomski* czy *Gazeta Radomska* wychodzące z kolei w Radomiu.

Przykładem bezpartyjnej, jak określano, prasy prawicowej była wspomniana wcześniej **Gazeta Kielecka**⁵⁸ ukazująca się przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego.

⁵¹ Tamże, sygn. 298, *Ziemia Kielecka* nr 35 z 26 sierpnia 1916 r., s. 2.

⁵² Tamże, sygn. 298, *Ziemia Kielecka* nr 35 z 26 sierpnia 1916 r., s. 28.

⁵³ Tamże, sygn. 279.

⁵⁴ Tamże, sygn. 397.

⁵⁵ Tamże, sygn. 398.

⁵⁶ Tamże, sygn. 296.

⁵⁷ Tamże, sygn. 296, *Ojczyzna* nr 41 z 9 października 1921 r., s. 20.

⁵⁸ *Gazeta Kielecka. Organ ziemi kieleckiej*. Nr: 80, 82, 84, 86, 1916 r. sygn. 301, Nr: 234, 1917 r. sygn. 302, Nr: 38, 1918 r. sygn. 303, Nr: 64-67, 70, 77, 80, 81, 117-122, 1919 r. sygn. 304, Nr: 70, 181, 1920 r. sygn. 305, Nr: 8, 20, 1921 r. sygn. 306, Nr: 35, 36, 38, 40, 1922 r. sygn. 307, Nr: 35, 1923 r. sygn. 308, Nr: 92, 93, 95, 1927 r. sygn. 309, Nr: 1, 1928 r. sygn. 310, Nr: 52, 62, 1929 r. sygn. 311, Nr: 34-35, 67, 72, 1932 r. sygn. 312, Nr: 35, 45, 46, 1933 r. sygn. 313, Nr: 18, 55, 58, 162, 1934 r. sygn. 314, Nr: 173, 178, 180, 1937 r. sygn. 315, Nr: 2, 1939 r. sygn. 316. Pojedynczy egzemplarz *Gazety Kieleckiej* z 1924 r. zachował się również w zespole Gimnazjum i Liceum im Mikołaja Reja w Kielcach sygn. 36. Tematem przewodnim tego egzemplarza jest Stefan Żeromski *Zjazdu uczniów Państwowego Gimnazjum i Liceum im Mikołaja Reja*.

W Zbiorze Edmunda Massalskiego zachowało się 50 egzemplarzy tego dziennika z lat 1916 – 1923, 1927-1929, 1932-1934, 1937, 1939⁵⁹, ale pojedyncze egzemplarze znajdują się także w zespołach archiwalnych takich jak choćby: Okręgowy Urząd Ziemski⁶⁰, Urząd Wojewódzki Kielecki oraz Akta miasta Kielc.

Gazeta ta w dobie Wielkiej Wojny przynosiła informacje z frontu oraz drobne wzmianki z regionu określane jako „Kronika miejscowa”.

W jej ramach, podobnie jak w okresie wcześniejszym, można było również znaleźć informacje o urodzeniach i zgonach, pogodzie, a także wydarzeniach takich jak: wyświęcenie uczniów kieleckiego seminarium wraz z nazwiskami wyświęconych⁶¹, informacje o ruchu służbowym z danymi o przeniesieniach urzędników z terenu miasta i województwa na inne stanowiska⁶².

Teksty drukowane w Gazecie Kieleckiej to również relacje z przebiegu corocznych zebrań stowarzyszeń i związków Kielc i Ziemi Kieleckiej, jak np. kieleckich oddziałów Polskiej Młodzieży Szkolnej oraz Sokoła z 1919 r. które uwzględniają nazwiska ich członków⁶³, sprawozdania np. z biegów kolarsko-motocyklowych z 1934 r.⁶⁴, uwzględniające nazwiska uczestników tego rodzaju wydarzeń.

Znajdujemy tu również przykładowo podziękowania za pomoc przy organizacji wieczoru tanecznego Związku Legionistów Województwa Kieleckiego⁶⁵ oraz informację o nagrodach dobroci za miłosierdzie dla zwierząt dla uczniów kieleckich szkół.⁶⁶

Udział społeczności w życiu miasta, regionu i kraju dokumentują też wzmianki o ofiarach składanych na różne chlubne cele, jak np.: na żywność dla Lwowa, pomoc dla Górnego Śląska, a także na wsparcie Macierzy Szkolnej, Komitetu Obrony Państwa czy Skarbu Narodowego.⁶⁷ Szczególną uwagę zwraca składka imienna zebrana w parafii Nawarzyce na pomoc dla wojska uczestniczącego w wojnie 1920 r.⁶⁸ Stosunkowo liczne są też informacje o datkach na Szpitalik im. Władysława Buszkowskiego w Kielcach.⁶⁹

Do innego typu informacji prasowych należą nekrologi, takie jak ten, informujący o śmierci Feliksa Kotlińskiego, podchorążego 4 pułku piechoty Legionów, więźnia Husztu i obrońcy Lwowa, odznaczonego Krzyżem I Brygady i Swastyką II klasy, zmarłego w Kielcach w wieku lat 20.⁷⁰

Gazeta Kielecka zawierała również notki o charakterze kryminalnym:

*„Wisielec w lesie mnichowskim. W dniu 2 maja br w lesie mnichowskim naprzeciw cmentarza popełnił samobójstwo przez powieszenie Józef Banasik, wdowiec, lat 45, gospodarz ze wsi Łukowa gm. Sobków pow. Jędrzejów. Przyczyną samobójstwa były nieporozumienie i zawód miłosny.”*⁷¹

i reklamy:

„Restauracja Versal. Kielce Sienkiewicza 36. Codziennie od godziny 1 do 3 popołudniu i od godziny 9 wieczór do godziny 1 w nocy. Artystyczne koncerty kwartetu. Najprzyjemniejszy dancing w Kielcach. Potrawy zdrowe i smaczne. Na świeżym maśle. Bufet obficie zaopatrzone w zakąski

⁵⁹ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 301-316.

⁶⁰ Przykładowo w zespole archiwalnym: Okręgowy Urząd Ziemski zachowały się: egzemplarze Gazety Kieleckiej takie jak: nr 274 z 1919 r. (sygn. 2235), nr 47 z 1921 r. (sygn. 2304), nr 12, 30, 49, 52 z 1922 r. (sygn. 2304, 1817, 7382), nr 56 z 1923 r. (sygn. 1817), nr 11, 14 z 1924 r. (sygn. 1817, 5018), nr 103 z 1925 r. (sygn. 7113), nr 74 z 1927 r. (sygn. 758).

⁶¹ Tamże, sygn. 301, *Gazeta Kielecka nr 85 z 16 kwietnia 1914 r.*, s. 8.

⁶² Tamże, sygn. 311, *Gazeta Kielecka nr 52 z 4 lipca 1929 r.*, s. 3.

⁶³ Tamże, sygn. 304, *Gazeta Kielecka nr 70 z 25 marca 1919 r.*, s. 10.

⁶⁴ Tamże, sygn. 314, *Gazeta Kielecka nr 18 z 6 maja 1934 r.*, s. 2.

⁶⁵ Tamże, sygn. 306, *Gazeta Kielecka nr 20 z 20 lutego 1921 r.*, s. 6.

⁶⁶ Tamże, sygn. 315, *Gazeta Kielecka nr 173 z 7 listopada 1937 r.*, s. 4.

⁶⁷ Tamże, sygn. 306, *Gazeta Kielecka nr 20 z 20 lutego 1921 r.*, s. 6, sygn. 304 *Gazeta Kielecka nr 80 z 6 kwietnia 1919 r.*, s. 15.

⁶⁸ Tamże, sygn. 305, *Gazeta Kielecka nr 181 z 12 sierpnia 1920 r.*, s. 7.

⁶⁹ Tamże, sygn. 307, *Gazeta Kielecka nr 40 z 24 września 1922 r.*, s. 14.

⁷⁰ Tamże, sygn. 306, *Gazeta Kielecka nr 20 z 20 lutego 1921 r.*, s. 6.

⁷¹ Tamże, sygn. 313, *Gazeta Kielecka nr 35 z 11 maja 1933 r.*, s. 3.

*zimne i gorące. Wódki, likiery i wina krajowe i zagraniczne. Obsługa szybka i uprzejma. Przy restauracji – gabinety.*⁷²

Innymi przykładami były wydawane w Radomiu: **Związek** Wydawnictwo Stowarzyszenia Pracowników Polaków, **Odrodzenie** Pismo społeczne ekonomiczne i kulturalno-oświatowe oraz **Echo Radomskie** określane jako Organ Ziemi Radomskiej.

Prasa obozu sanacyjnego⁷³ w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach to przede wszystkim wydawany w latach 1927-1931 tygodnik **Opinia. Niezależny regionalny dziennik demokratyczny województwa kieleckiego**. Zachowane egzemplarze tego dziennika to: nr 24 z 1927 r.⁷⁴ nr: 282, 284, 292, 294 z 1928 r.⁷⁵, nr: 11, 21, 22, 24, 25, 31-34, 36-37, 40, 42-44, 47-50, 52, 53, 56, 58, 60-62, 64, 66, 70, 72-74, 78, 79, 80-92, 94-114, 115-119, 121-125, 129, 134, 136-144, 148-151, 154, 158, 160, 162 z 1929 r.⁷⁶ oraz nr: 33, 35, 36, 40, 57, 68, 69, 72, 76 z 1930 r.⁷⁷

Gazeta ta, oprócz informacji ze świata i kraju, przedstawiała również wiadomości z regionu. Regionalne wiadomości mieściły się w działach: „Wiadomości Kieleckie” „Wiadomości Radomskie” „Wiadomości Częstochowskie.” W przypadku istotniejszych wydarzeń miejsce w kolumnie otrzymywały też mniejsze miejscowości: Suchedniów czy Busko.

W Opinii znajdujemy np. relację z walnego zebrania kieleckiego Klubu WKS 4 pp Legionów z 1929 r.⁷⁸, powiatowych zawodów strzeleckich, jakie miały miejsce 1 i 2 czerwca 1929 r. w Kielcach⁷⁹, a także notki o nagrodzonych maturzystkach Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Kielcach⁸⁰ i maturzystach z kieleckiego Gimnazjum im. Mikołaja Reja⁸¹ oraz przykładowo: informacje o wypadkach samochodowych⁸² czy innych wydarzeniach z uczestnictwem Kielczan, jak zaszczytny udział 4 pp Legionów w lwowskich zawodach o mistrzostwo korpusu⁸³ czy zawody konne 2 PAP Legionów w dniu 9 czerwca 1929 r., których wyniki opublikowano w tym czasopiśmie:

„I Konkurs hippiczny podoficerski – pierwsza nagroda plutonowy Makarewicz Piotr na watachu Hajduk, – druga nagroda plutonowy Makarewicz Stefan na watachu Panicz.

II Konkurs oficerski hippiczny – pierwsza nagroda porucznik Brożych Wincenty na watachu Piroł, – druga nagroda porucznik Dobrzański Gabriel na watachu Orbis.

III Bieg myśliwski podoficerski dystans 50 000 m. – pierwsza nagroda ogniomistrz Łyczek Roman na klaczy Firma, – druga nagroda plutonowy Reniecki Antoni na watachu Figlarzu.

IV Bieg myśliwski oficerski 6009 m – pierwsza nagroda porucznik Dobrzański Gabriel na watachu Nironie – druga nagroda kapitan Surdykowski Kazimierz na klaczy Ryta.

V Walka pióropuszy – plutonowy podchorąży Jarosz Franciszek na watachu Momusie.

VI Ghymkana – pierwsza nagroda kanonier Siuda Józef na watachu Hrabia.

*VII Tandem wykonał kapitan Roman na koniach Perkunie i Paniczu.*⁸⁴

Inne czasopismo to: **Nowy Czas Kielecki** (Nowy Czas) Nr 11, 12, 17, 18, 24, 26, 32, 33, 40, 41 z 1932 r.⁸⁵, Nr 22, 37, 51, 77-79, 81, 82 z 1933 r.⁸⁶, Nr: 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 z 1934 r.⁸⁷

⁷² Tamże, sygn. 310, *Gazeta Kielecka* nr 19 z 4 marca 1928 r., s. 6.

⁷³ Inne przykłady to: *Głos, Głos Pińczowski, Głos Konecki, Niezależny dziennik polityczny, Echo Ziemi Opatowskiej, Nowy Czas Kielecki. Pismo poświęcone sprawom politycznym, społecznym i gospodarczym, Głos Wsi, Agencja Reklamy Nowoczesnej AREN, Ekspres Trójkąta, Niezależny dziennik informacyjny, Na przełomie Dwutygodnik polityczny społeczny gospodarczy i literacki. Organ Legionu Młodych w Opatowie i Ostrowcu oraz Goniec Kielecki.*

⁷⁴ Tamże, sygn. 328.

⁷⁵ Tamże, sygn. 329.

⁷⁶ Tamże, sygn. 330-332.

⁷⁷ Tamże, sygn. 333.

⁷⁸ Tamże, sygn. 331, *Opinia* nr 83 z 12 kwietnia 1929 r., s. 16.

⁷⁹ Tamże, sygn. 332, *Opinia* nr 124 z 4 czerwca 1929 r., s. 36.

⁸⁰ Tamże, sygn. 332, *Opinia* nr 119 z 28 maja 1929 r., s. 20.

⁸¹ Tamże, sygn. 332, *Opinia* nr 122 z 1 czerwca 1928 r., s. 28.

⁸² Tamże, sygn. 331, *Opinia* nr 87, 17 kwietnia 1929 r., s. 34.

⁸³ Tamże, sygn. 332, *Opinia* nr 150 z 6 lipca 1929 r., s. 112.

⁸⁴ Tamże, sygn. 332, *Opinia* nr 133 z 14 czerwca 1929 r., s. 60.

Czasopismo w numerze 11 z 10 sierpnia 1932 r. przedstawia relację z przebiegu Marszu Szlakiem Kadrowki, w której to informacji przytacza nazwiska zwycięzców poszczególnych jego etapów.⁸⁸ W numerze 32 z 22 października 1932 r. znalazła się również notka o odznaczeniach dla przedstawicieli kieleckiej policji.⁸⁹

W numerze 22 z 19 marca 1933 r. **Nowy Czas Kielecki** opowiada czytelnikom o zawodach narciarskich o odznakę sprawności Polskiego Związku Narciarskiego.⁹⁰ Oprócz tego **Nowy Czas Kielecki** przynosił żądnym niekiedy sensacji czytelnikom krótkie informacje o różnego rodzaju zdarzeniach oraz przestępstwach, jakich dopuszczali się również mieszkańcy regionu⁹¹.

Podobne dane zawierają również dwutygodnik **Nowa Polska. Dwutygodnik wydawany w Kielcach poświęcony sprawom politycznym i społecznym** nr 1 z 1934 r.⁹² i **Ziemia Radomska** nr 259 z 1932 r.⁹³ reprezentowane tu jedynie jako pojedyncze numery.

Dzienniki lokalne w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach reprezentuje **Nowa Gazeta Kielecka. Czasopismo poświęcone sprawom politycznym i gospodarczym**. Nr: 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 z 1934 r.⁹⁴, która w tych numerach zdominowana została relacją z nadużyć w kieleckim magistracie. Nie przeszkodziło to jednak w umieszczeniu tam również wzmianek o różnego rodzaju drobnych wydarzeniach charakterze kryminalnym jak: „*Samosąd kobiet nad złodziejem*”, „*Ostrożnie z żebrakami*”, „*Bohaterska staruszka*”, „*Zdradzona miłość*”, w których brali udział mieszkańcy Kielc i okolicznych miejscowości.

Przykładem nielicznej w zasobie prasy kościelnej i religijnej są miesięcznik „**Gotów! Sprawie służ!**” wydawany w latach 1927-1939. Numer 1 tego czasopisma z 1933 roku znajduje się w Zbiorze Edmunda Massalskiego.⁹⁵

Z kolei gatunek piśmiennictwa społeczno politycznego jest reprezentowany przez wydawnictwo pt. **Tygodnik Kielecki z 1937** r. nr 5 z 1935 i nr 12,13 z 1937 r.⁹⁶

W tygodniku tym wydanym w 1937 r. zachowała się między innymi istotna dla społeczności Kielc relacja z pobytu Marszałka Edwarda Rydza Śmigłego, której celem było nadanie 2 Pułkowi Artylerii Lekkiej Legionów upragnionego sztandaru.

Kronika tego numeru zawiera między innymi informacje o odznaczeniach dowódcy 2 PAL dla zasłużonych mieszkańców Kielc, jest również reklamą dla Atelier Kropka które wykonało akt erekcyjny sztandaru.⁹⁷

Czasopiśmiennictwo społeczno kulturalne i literackie to między innymi **Radostowa**⁹⁸. **Dwutygodnik literacko naukowy poświęcony życiu kulturalnemu Kielc i Świętokrzyszczyzny**, który ukazywał się w latach 1936-1939. W odniesieniu do tego wydawnictwa w zasobie kieleckiego Archiwum zachowały się opracowania rękopiśmienne: opowiadania, wiersze, piosenki, wspomnienia,

⁸⁵ Tamże., sygn. 319.

⁸⁶ Tamże., sygn. 320.

⁸⁷ Tamże., sygn. 321.

⁸⁸ Tamże, sygn. 319, *Nowy Czas Kielecki*, nr 11 z 10 sierpnia 1932 r., s.2.

⁸⁹ Tamże, sygn. 319, *Nowy Czas Kielecki*, nr 32 z 22 października 1932 r., s. 25.

⁹⁰ Tamże, sygn. 320, *Nowy Czas Kielecki*, nr 22 z 19 marca 1933 r., s. 3.

⁹¹ Tytuły tych informacji to np.: Orkan nad Pińczowem - *Nowy Czas Kielecki*, nr 11 z 10 sierpnia 1932 r., s. 3, Strzały na zabawie – *Nowy Czas Kielecki* nr 12 z 13 sierpnia 1932 r., s 3, Samochód najechał na cyklistę – *Nowy Czas Kielecki* nr 26 z 1 października 1932, s. 3, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 319.

⁹² Tamże, sygn. 334.

⁹³ Tamże, sygn. 393.

⁹⁴ Tamże, sygn. 318.

⁹⁵ Tamże, sygn. 346.

⁹⁶ Tamże, sygn. 323.

⁹⁷ Tamże, sygn. 323, *Tygodnik Kielecki* nr 12-13 z 1937 r., s. 5-10.

⁹⁸ W zasobie archiwalnym znajduje się również zespół: „*Radostowa*” - Świętokrzyski Miesięcznik Ilustrowany, gromadzący pewną ilość materiałów wytworzonych w trakcie istnienia tego pisma. Są to, materiały dotyczące genezy i funkcjonowania pisma, korespondencja, opracowania rękopiśmienne, opowiadania, wiersze, piosenki, wspomnienia, nuty oraz fotografie zamieszczane w poszczególnych numerach wydawnictwa.

nuty przesyłane do redakcji oraz materiały dotyczące genezy czasopisma, rachunki redakcji oraz fotografie, które zamieszczano w poszczególnych egzemplarzach tego wydawnictwa. W zasobie archiwum znajduje się jedynie dwa numery tego czasopisma: 11-12 z 1937 r.⁹⁹

Czasopismo to miało charakter literacki, jednakże dopuszczało również publikację przysyłanych do redakcji tekstów.

Inne przykłady to: **Sandomierski Ruch Regionalny. Biuletyn Informacyjny i Instrukcyjny Powszechnego Uniwersytetu Regionalnego im. St. Konarskiego Związku Polskiego Nauczycielstwa** wydawany w Sandomierzu w latach 1931-1936 (nr 1 z 1936 r., nr 2 z 1935 r., nr 1-8 z 1934 r. i nr 4-5 z 1933 r.)¹⁰⁰, **Jesteśmy jednej krwi. Wydawnictwo Towarzystwa Pomocy Polonii Zagranicznej Wojewódzkiego Zarządu Okręgowego w Kielcach** nr 1 z 1938 r.¹⁰¹ oraz **Łysogóry. Kielecki Periodyk Literacki** nr 1 z 1939 r.¹⁰²

Odniesienie do tematu genealogii w ww. egzemplarzach to przede wszystkim reklama i zwięźle ujęte wydarzenia składające się na kronikę regionu.

Czasopiśmiennictwo specjalne dzieliło się na:

- czasopiśmiennictwo nauczycielskie takie jak np. **Nasza Praca. Czasopismo Oddziału Powiatowego Z.N.P. w Opocznie poświęcone sprawom organizacyjno-zawodowym i społeczno-oświatowym** nr 4 z 1934 r., nr 1 z 1935 r.¹⁰³

Informacje, jakie znajdują się w tym czasopiśmie odnoszą się do problemów środowiska nauczycielskiego Ziemi Opoczyńskiej, są tu także materiały pomocnicze w zakresie nauczania, a także fragmenty kilkuczęściowego artykułu np. temat historii Opoczna.

- czasopiśmiennictwo specjalne fachowe i gospodarcze takie jak np.: **Sprawy rolnicze. Tygodnik poświęcony sprawom wsi polskiej** wydawany w Kielcach nr 1 z 1930 r.¹⁰⁴ lub **C.O.P. Tygodnik społeczno-gospodarczy Centralnego Okręgu Przemysłowego** wydawany w Sandomierzu nr 19, 22, 23, 24, 25, 27 z 1938 r.¹⁰⁵

Tutaj, jak w innych czasopismach drukowanych z zamierzeniem przekazania specjalistycznej wiedzy fachowej, informacje, które mogą stać się przydatnymi dla poszukiwań przodków znajdujemy w kronikach mówiących, o najistotniejszych dla czytelników tych pism, wydarzeniach.

- czasopiśmiennictwo wojskowe¹⁰⁶ to z kolei **Czwartak. Czasopismo 4 p. p. Legionów w Kielcach** nr 2 i 3 z 1920 r., nr 1 i 2 z 1921 r., nr 8 z 1923 r. Numer z 1923 r. zawiera dodatek: „Reluton” gazetka polowa¹⁰⁷.

Pismo to przynosi relacje z przebiegu toczonych bitew i potyczek, poezję patriotyczną oraz wspomnienia pośmiertne. Nazwiska żołnierzy 4 pp Legionów tak bardzo związanych z Kielecczyną, zachowały się natomiast w spisach mówiących o uhonorowaniu orderami Virtutti Militari i ”Swastyką,” a także o uroczystościach, takich jak: śluby i chrzciny w rodzinach czwartackich.

- czasopiśmiennictwo humorystyczno satyryczne reprezentowane jest przez wydawnictwo noszące nazwę: **Cyrulik Kielecki. Czasopismo satyryczne.** nr z kwietnia 1928 r.¹⁰⁸, oraz nr z kwietnia i maja 1929 r.¹⁰⁹

⁹⁹ APK, Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Mikołaja Reja w Kielcach, sygn. 402.

¹⁰⁰ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 399-402, najciekawsze z punktu widzenia genealoga gromadzą się w części noszącej nazwę „Zapiski Kronikarskie”.

¹⁰¹ Tamże, sygn. 26.

¹⁰² Tamże, sygn. 337.

¹⁰³ Tamże, sygn. 378.

¹⁰⁴ Tamże, sygn. 327.

¹⁰⁵ Tamże, sygn. 403.

¹⁰⁶ Ponadto warto również zwrócić uwagę na pismo *Naród i Wojsko. Czasopismo Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny.* Numer poświęcony województwu kieleckiemu nr 7 z 1 kwietnia z 1935 r., Tamże, sygn. 336.

¹⁰⁷ Tamże, sygn. 326.

¹⁰⁸ Tamże, sygn. 324.

¹⁰⁹ Tamże, sygn. 325.

Tutaj czytelnicy znaleźć mogli krytyczne spojrzenie redakcji na codzienność, którą miała okazję udokumentować. Pismo to miało również charakterystyczną cechę – karykatury z życia miasta oraz znanych Kielczanom postaci – w numerze z 1 kwietnia 1928 r. znajdujemy przykładowo wizualizację twarzy radnych miejskich: [...] Fiszmana, [...] Zagajskiego oraz [...] Pelca.

Wśród innych wydawnictw dedykowanych już określonym grupom czytelników należała prasa harcerska: **Nasz Druh. Pismo Zarządu Oddziału i Komendy Chorągwi Kieleckiej Związku Harcerstwa Polskiego**. Dublety nr 2 z 1924 r.¹¹⁰ **Nasz Druh. Pismo Zarządu Oddziału i Komendy Chorągwi Kieleckiej Związku Harcerstwa Polskiego. Uwagi o pracy starszych na 10-lecie IV Drużyny Kieleckiej opracowane przez E. Massalskiego z lat 1924-1926**¹¹¹ oraz **Nasza drużyna. Miesięcznik II Kieleckiej Drużyny Harcerskiej**. Nr 9. Ognisko. Miesięcznik XV Kieleckiej Drużyny Harcerskiej. Nr 3 1938 r.¹¹²

Tutaj znaleźć można teksty związane z wydarzeniami, w których, w tym wypadku harcerze mieli możliwość uczestniczyć.

Podobną rolę pełniły również pisma prezentujące życie młodzieży szkolnej zarówno Kielc, jak i Ziemi Kieleckiej, jak choćby najpopularniejsze z nich:

Młodzi idą. Czasopismo uczniów Państwowego Gimnazjum im. Stefana Żeromskiego w Kielcach, poświęcone sprawom młodzieży szkolnej nr 3 z 1936 r.¹¹³ czy nr 2 i 3 z 1937 r.¹¹⁴

Liścienie. Organ Koła Literackiego uczniów Gimnazjum im. J. Śniadeckiego w Kielcach nr 1 i 2 z 1936 r.¹¹⁵

Brzask. Dwumiesięcznik uczennic Seminarium Nauczycielskiego w Mariówce nr 24 z 1933 r.¹¹⁶

Jutrzenka. kwartalnik preparandy nauczycielskiej w Suchedniowie nr 2 z 1925 r.¹¹⁷

Górka. Organ Towarzystwa Przyjaciół Górki. Miesięcznik młodzieży i dlatwy przebywającej na kolonii leczniczej dziecięcej im. dra medycyny, rektora J. Budzińskiego przy Zdroju w Busku nr 1 z 1933 r.¹¹⁸

Czasopisma te tworzone i wydawane były z udziałem zarówno grona pedagogicznego jak i uczniów i oprócz wiadomości z życia codziennego szkół zawierają także przykłady twórczości artystycznej młodzieży, czego przykładem być mogą np. wiersze oraz opowiadania ich autorstwa.¹¹⁹

O życiu młodzieży szkolnej mówią także: **Myśl młodzieży. Miesięcznik. Organ młodzieży szkół średnich województwa kieleckiego** nr 1 z 1919 r.¹²⁰ czy **Głos Młodzieży Województwa Kieleckiego. Pismo poświęcone sprawom uczącej się młodzieży** nr 1 z 1921 r.¹²¹

Wydawnictwa ciągle urzędowe

W okresie dwudziestolecia międzywojennego istniały również publikatory urzędowe, zarówno o zasięgu ogólnopolskim, jak i regionalnym. Spośród tych regionalnych w bibliotece archiwalnej

¹¹⁰ Tamże, sygn. 355.

¹¹¹ Tamże, sygn. 356.

¹¹² Tamże, sygn. 357.

¹¹³ Tamże, sygn. 350.

¹¹⁴ Tamże, sygn. 351.

¹¹⁵ Tamże, sygn. 349.

¹¹⁶ Tamże, sygn. 347.

¹¹⁷ Tamże, sygn. 404.

¹¹⁸ Tamże, sygn. 348.

¹¹⁹ Tamże, sygn. 347, *Brzask nr 24 z 1933 r.*, s. 1-24.

¹²⁰ Tamże, sygn. 340.

¹²¹ Tamże, sygn. 341.

zachowały się numery Dziennika Urzędowego Województwa Kieleckiego, późniejszego Kieleckiego Dziennika Wojewódzkiego¹²² z lat 1920, 1922, 1924-1939.

Dla celów badań genealogicznych można tu wykorzystać dane dotyczące ruchu służbowego urzędników¹²³ ogłoszenia o poszukiwaniu osób uchylających się od obowiązku wojskowego¹²⁴ Są tu również obwieszczenia o prowadzonych postępowaniach spadkowych¹²⁵ licytacjach i przetargach¹²⁶, a także o unieważnieniu zagubionych dokumentów¹²⁷.

Osobną grupę wydawnictw stanowią również czasopisma, które wychodziły przede wszystkim w języku jydysz, (sporadycznie w języku hebrajskim i polskim), skierowane w założeniu do ludności posługującej się tym językiem, lecz w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach są one rozproszone i stanowią przede wszystkim załączniki do różnego rodzaju, zachowanej w zasobie archiwalnym, dokumentacji.

W podsumowaniu niniejszego artykułu należy jeszcze nadmienić, iż w zasobie archiwalnym, oprócz, jak wspomniano wcześniej rozproszonych czasopism regionalnych, zachowało się także wiele egzemplarzy, które były dostępne na terenie całego kraju. Wiążą się one w szczególności z istotnymi wydarzeniami historycznymi, takimi jak: Konstytucja 3 Maja, Powstania – Listopadowe i Styczniowe oraz lata I Wojny Światowej.

Jako jedną z pierwszych można tu zaprezentować gazetkę donoszącą o uroczystościach dla uczczenia Konstytucji 3 Maja z terenów Szczucina Mazowieckiego, Zyzmor, Stężycy, Błonia, Ostróga, Chęcín, Szydłowa, Puchałów, Radomska, Owruca, Dobrzynia¹²⁸ opisującą nabożeństwa wotywno, którym towarzyszyły odświętne iluminacje ratuszy, kościołów, procesje.

Inne to wydawane w Warszawie: Kurier Warszawski nr 260 z 12 listopada 1826 r.¹²⁹, Kurier Polski nr 362 z 15 grudnia 1831 r., nr 475 z 10 kwietnia 1831 r.¹³⁰, Kosynier nr 1 z 21 sierpnia 1862 r.¹³¹, Ruch nr 12 z 17 lutego 1863 r.¹³² W zespole Archiwum Ordynacji Myszkowskiej zachowały się także czasopisma okresu I wojny światowej, jak np.: Godzina Polski, Głos Poranny, Kurier Warszawski, Przegląd Wieczorny, Nasza Gazeta, Kurier Polski, itp.¹³³. Prasę wydawaną w Krakowie reprezentuje tu np. Gazeta Krakowska nr 32 z 10 lutego 1836 r.¹³⁴, a tę pochodzącą z drukarni w Lublinie: Gazeta Ludowa nr 7 z 15 grudnia 1915 r. i nr 18 z 12 marca 1916 r.¹³⁵

Również te publikatory mogą przynieść informacje przydatne genealogom, gdyż biorąc pod uwagę zawiłą historię naszej Ojczyzny, nieznaną nam do tej pory wątek rodzinny może pojawić się w zupełnie nieznanym nam dzisiaj miejscu.

¹²² Dzienniki te funkcjonują również w formie online na stronie Świętokrzyskiej Biblioteki Cyfrowej oraz Jagiellońskiej i Radomskiej Biblioteki Cyfrowej.

¹²³ *Kielecki Dziennik Wojewódzki nr 12 z 15 czerwca 1938 r.*

¹²⁴ *Kielecki Dziennik Wojewódzki nr 19 z 5 sierpnia z 1933 r.*

¹²⁵ *Kielecki Dziennik Wojewódzki nr 9 z 22 kwietnia 1933 r.*

¹²⁶ *Kielecki Dziennik Wojewódzki nr 22 z 1 września 1934 r.*

¹²⁷ *Kielecki Dziennik Wojewódzki nr 18 z 15 września 1938 r.*

¹²⁸ APK, Archiwum Małachowskich z Białaczowa sygn. 60, str. 473-474.

¹²⁹ APK, Archiwum Skórkowskich z Wielkiej Woli sygn. 116, s. 3-6.

¹³⁰ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 278, s. 1-8.

¹³¹ APK, Archiwum Ordynacji Myszkowskiej sygn. 181, s. 31-33.

¹³² Tamże, sygn. 181, s. 116.

¹³³ Tamże, sygn. 1215, 1217.

¹³⁴ APK, Archiwum Skórkowskich z Wielkiej Woli, sygn. 116 s. 14-15.

¹³⁵ APK, C. i K. Komenda Powiatowa w Radomiu sygn. 308, s. 146-161, sygn. 336, s. 129-140.

Iwona Pogorzelska

mgr filologii polskiej, absolwentka Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (studia podyplomowe z archiwistyki).

Od 1987 r. pracownik Archiwum Państwowego w Kielcach.

W latach 1997-2013 kierownik Oddziału Udostępniania, Popularyzacji i Edukacji Archiwalnej, obecnie Samodzielny Pracownik ds. Popularyzacji.

Zainteresowania: genealogia, życie codzienne miast i miasteczek Zagłębia Dąbrowskiego i Ziemi Olkuskiej, architektura sakralna (obecnie uczestnik projektu *„Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja.”*)

Współzałożycielka Świętokrzyskiego Towarzystwa Genealogicznego „Świętogen” w Kielcach.

Wiedzą o genealogii rodzinnej potrafi zainteresować rzesze młodzieży i poszukiwaczy korzeni rodzinnych. Jej wykłady na spotkaniach w Archiwum są urozmaicone prezentacją bogatych zbiorów archiwalnych przydatnych genealogom.

